

HARMADIK FELVONÁS

3.1

Közvetlenül mielőtt fölhúzzák a függönyt, kétszeres, rekedt kürtszót hallani a színpadról. — A színmajdnem egészen sötét. A falak nagyjából ugyanazok, mint Antrobusék első felvonásbeli házában, de most már csak úgy hevenyészve dobálták össze az egészet, szabálytalan rések tátonganak az egyes darabok közt. Két díszletdarab hiányzik a hátulsó falból, s ebből bizarrul kiáll az ajtó és ablakkeret. Jobboldalt, hátul, görögtűz ég. Megint szól a kürt. A pofon csapott ajtón belép Sabina mint napóleoni markotányosnő — „la fille du régiment” (Az ezred lánya) —, moeskos, kékesvörös ruhában

SABINA Mrs. Antrobus! Gladys! Hol vannak? Vége a háborúnak! Vége a háborúnak! Előjöhetnek! Megkötötték a békeszerződést! Hová lettek? Hm! Csak nem haltak meg ők is? Mrs. Antrobus! Gladys! Délutánra itt lesz Mr. Antrobus! Épp most találkoztam vele a városban. Előő, hamar, hamar, csináljunk gyorsan rendet! Azt mondja, most, hogy vége a háborúnak, összeszedjük magunkat, és azután minden jó lesz.

MR. FITZPATRICK *(Belép. Nyomában az egész társulat. A színészek a színpad szélén várakoznak. Mr. Fitzpatrick szeretné félbeszakítani Sabinát)* Miss Somerset, meg kell állnunk egy pillanatra.

SABINA Talán hátul rejtőztek el.

MR. FITZPATRICK Miss Somerset! Abba kell hagynunk egy pillanatra.

SABINA Mi történt?

MR. FITZPATRICK **GEORGE** Tájékoztatnunk kell valamiről a közönséget. Világosságot kérek! *(A színészhez, aki Mr. Antrobus játékja)* Fritz, Kérlek, jelentsd be a közönségnek, mi történt!

A fények kigyúlnak. Csak most látjuk, hogy az Antrobus-ház mögött, a színpad hátsó felében, erkélyvagy emelvényféle áll. Ennek két végébe létraszerű lépcső vezet föl a színpad síkjáról

MR. FITZPATRICK **GEORGE** Hölgyeim és uraim! A szünetben sajnálatos baleset történt. Sőt, inkább úgy kellene mondanom: több sajnálatos baleset is. **George**, folytasd, kérlek.

SABINA Jaj, bizony, bizony!

GEORGE Az igazgatóság, helyesebben mindannyiunknak az a véleménye, hogy meg kell magyaráznunk a dolgot. Elnézést kell kérnünk, mert a baj igen nagy. Egyszerre hét színészünk ... mmm ... megbetegedett. Úgy látszik, ettek valamit. Nem teljesen világos még, hogy mi történt.

Valamennyi színész egyszerre kezd beszélni. Mr. Antrobus felemeli a kezét

Kérem, kérem, ne mind egyszerre! Fitz, te tudod, hogy volt?

GEORGE **MR. FITZPATRICK** Persze, világos az egész. A hét színész együtt vacsorázott, és valami megártott nekik.

SABINA Megártott nekik!!! Ételmérgezésük van! A Bellevue Kórházban fekszenek és haldokolnak. Azonnal gyomormosást kaptak, de az se használt nekik.

GEORGE Szerencsére most halljuk éppen, hogy mind a heten rendbe jönnek.

SABINA Hát az csoda lesz, valóságos istencsodája. A citromtorta volt a ludas.

SZÍNÉSZEK Nem, a hal volt ... a paradicsomkonzerv ... dehogyis, a hal!

SABINA Ugyan, kérem, tulajdon szememmel láttam, hogy a citromtortának csupa penész volt az alja.

GEORGE Akármilyen okozta is a betegségüket, nincsenek olyan állapotban, hogy visszajöjjenek az előadásra. Persze ennyi szerepre nincs a színháznak beugró színésze, így kénytelenek vagyunk igénybe venni néhány remek önkéntes jelentkező közreműködését, akik oly szívesek voltak, hogy segítségünkre siettek. E barátaink végignézték a próbákat, és megnyugtattak, hogy tudják a szerepet ~~is meg a játékot is~~. Engedjék meg, hogy bemutassam őket: Mr. Tremayne, az öltöztetőm, sok-sok év előtt maga is kitűnő Shakespeare-színész; ruhatáros hölgyünk, Hester; aztán Ivy, Miss Somerset öltöztetőnője; és végül Frida Bailey, a színház nézőtéri felügyelője.

A bemutatott szereplők szerényen meghajolnak. Ivy és Hester ~~néger~~-lányok

Bár a szóban forgó jelenetre csak a felvonás végén kerül sor, sajnálattal jelentem be, hogy egy rövid próbára mégiscsak szükség lesz. Legalább egyszer át kell vennünk. ~~És mivel a jelenet részben a nézőtéren játszódik, a függönyt sem boesáthatjuk le.~~ Aki parancsolja, fáradjon ki az előcsarnokba, és szívjon el egy cigarettát. A többiek talán végignézik a próbát, vagy ... vagy beszélgetnek nyugodtan, ahogy jólesik. Kezded akkor, Fitzpatrick?

3.2

MR. FITZPATRICK Igen, köszönöm. Most azoknak, akiket érdekel a próba, talán elmondom, hogy a felvonás végén már hazatértek a férfiak a háborúból, és a család ismét elfoglalta régi otthonát. A szerző pedig be akarja mutatni az éjszaka óráit, melyek sorra elszállnak a család feje fölött, és az égen átvonuló bolygókat, melyek ... ööö ... sorra elszállnak a család feje fölött. És szerinte – ez egy kicsit nehezen érthető – az éjszaka minden órája egy-egy filozófus, egy-egy nagy gondolkodó. A tizenegy óra például Arisztotelész. És a kilenc, az Spinoza. Hát így valahogy. Azt hiszem, az egész nem sokat jelent, inkább aféle költői hatása van csak.

~~**SABINA** Hogy ez nem jelent semmit? De mennyire, hogy jelent! Épp tizenkettőkor mondják azokat a csodás dolgokat. Ez nyilván arra utal, hogy az embernek álmában csupa ilyen szép gondolat jár a fejében, korántsem úgy, mint ébren.~~

IVY Bocsásson meg, de azt hiszem ... bocsánat, Mr. Fitzpatrick ...

SABINA Mit mondasz, Ivy?

IVY Mr. Fitzpatrick múltkor beengedte egy próbára az apámat. Apám baptista lelkész, és szerinte úgy érti a szerző, hogy amint éjszaka elhaladnak az órák és a csillagok a fejünk fölött, ugyanúgy szállnak körülöttünk a levegőben a nagy emberek gondolatai és eszméi, és hatnak ránk olyankor is, mikor magunk se vesszük észre.

MR. FITZPATRICK Igen, igen, így lesz. Köszönöm, Ivy. Szóval, az éjszaka órái filozófusok. Na, készen vannak, kedves barátaim? Ivy, magának megfelel a tizenegy? Arisztotelész: „A jó kedélyre, mely megőrzi az erőt, azt mondjuk, isteni.”

IVY Igenis, kérem. Ezt is tudom, meg a tizenkét órát is, meg a kilencet is.

MR. FITZPATRICK Tizenkettő? Az Mr. Tremayne lesz. A bibliával.

TREMAYNE Kérem szépen.

MR. FITZPATRICK Tíz óra? Hester. A Platón-idézet.

A lány buzgón bólogat

Kilenc óra: Spinoza. Frida, mit szól hozzá? Lehet?

BAILEY Nagyon szívesen. *(Felkap egy nagy kartonlapot, aranyozott IX-es van rajta, és azzal megindul föl, az emelvényre)*

MR. FITZPATRICK *(a homlokát dörzsöli)* Tyúha! A bolygók! Azokról elfelejtkeztünk!

SABINA Jaj, istenkém, a bolygók! Hát azok is betegek?

A színészek bólintanak

MR. FITZPATRICK Hölgyeim és uraim, a bolygók énekesek. Azokat persze nem tudjuk helyettesíteni. El kell hát képzelniük, hogy ebben a jelenetben énekelnek is. A Saturnus innen, ~~a zenekari árokból~~. A Hold odafönt. A Mars pedig vörös lámpással ott áll a széksorok között. Cc-cc! Jaj, de bosszantó! Pedig milyen hatásos jelenet lett volna! Na, mindegy! Rajta – kilenc óra! Spinoza!

BAILEY (*lassan végigmegy az erkélyen, balról jobbra*) „Miután a tapasztalat megtanított rá, hogy a mindennapi élet eseményei milyen hívságosak és értéktelenek ...”

MR. FITZPATRICK Hangosabban, Frida! „És beláttam, hogy mindaz, amit kívánok, és amitől félek ...”

BAILEY „És beláttam, hogy mindaz, amit kívánok, és amitől félek, önmagában véve nem jó és nem rossz, csak akkor, ha elménkre hat ...”

MR. FITZPATRICK Tudja tovább is? Rendben. Tíz óra! Hester! Platón!

HESTER „Akkor azt mondd meg, Kritiász, hogyan válasszuk ki az uralkodót, akit magunk fölé emeljük? Nem olyasvalakit ...”

MR. FITZPATRICK Jó lesz! Most a végét, Hester!

HESTER „... ezerszeresen sújtja a polgárokat.”

MR. FITZPATRICK Köszönöm. Arisztotelészt kérem, Ivy.

IVY „A jó kedélyre, mely megőrzi az erőt, azt mondjuk, isteni. Nekünk, halandóknak, csak ritkán van ilyenben részünk, pedig az ilyenfajta erő a legjobb és legnagyobb. Az istenségben azonban jelen van szüntelen. Csodálatos bennünk is, ámde ott még inkább csodálatos.”

MR. FITZPATRICK Éjfél, éjfél, Mr. Tremayne! Igaz, ön már megvolt az előbb. Hát akkor köszönöm, minden szereplő tudja a szerepét. ~~Engedjék le a függönyt!~~ Oltsák el a nézőtéri világítást. A *Hajszál híján* harmadik felvonása következik. (*Amint leengedik a függönyt, még halljuk, hogy beszél*) Az önkéntesek abban a ruhában maradnak, ahogy vannak. A kosztümökhöz ne nyúljanak! (*Mindenki kimegy*)

3.3

A nézőtér elsötétül. A felvonás újból kezdődik. Kürtszó. Felmegy a függöny

SABINA (*belép*) Mrs. Antrobus! Gladys! Hol vannak? Vége a háborúnak. ~~Ezt már ügyis hallották ... (Végighadaria a fontosabb mondatokat)~~ Hová-lettek? Csak-nem-haltak-meg-ők-is-satöbbi. Épp-most-találkoztam-Mr.-Antrobusszal-a-városban-satöbbi. (*Lassít*) Azt mondja, most, hogy vége a háborúnak, összeszedjük magunkat, és ezután minden jó lesz. Talán hátul rejtőztek el? Mrs. Ant-ro-bus? (*Keresés közben kimegy*)

Világosodik.

A padlón csapóajtó nyílik óvatosan. Mrs. Antrobus emelkedik ki belőle derékig. Hallgatózik. Kopott és zilált. Rongyos ruha van rajta és kendő, mely félig beborítja a fejét is. A csapóajtón át visszaszól

MAGGIE Világosodik. Még arrafelé ég valami: Newark vagy Jersey City. Mit mondasz? Igen, megesküdtem volna, hogy mászkált itt valaki. De senkit se látok. Mondom: senkit se látok. (*Odább merészkedik a színpadon, Gladys bukkan föl mögötte, karján csecsemő*)

GLADYS Jaj, mama, vigyázz!

MAGGIE Ejnye, Gladys, meglátnak!

GLADYS Hadd maradjak itt egy csöppet! A babának is kell egy kis friss levegő.

MAGGIE Jó, de nagyon vigyázz! Én körülnézek. Egyet fordulok, és máris kaptok egy tányér jó meleg leveskét. Te Gladys! Tudod, mit látok? Az öreg Mr. Hawkins söpri a járdát a

boltja előtt. Egy kis vesszőnyalábbal. Úgy látszik, ő is meghibbant, de mások is! Kint járnak az utcán!

GLADYS Mama, gyere vissza, gyere vissza!

MAGGIE (*visszasiet a csapóajtóhoz, és hallgatózik*) Te Gladys, valami van a levegőben. Mindenki másképp mozog, nem úgy, ahogy szokott. Asszonyokat látni, kint sétálnak az utca közepén.

SABINA HANGJA Mrs. Ant-ro-bus!

MAGGIE Mi volt ez?!

SABINA HANGJA Gladys! Mrs. Ant-ro-bus!

Sabina belép

MAGGIE Gladys, ez Sabina hangja, isten bizony az! ... Sabina! Sabina! ... Hát élsz?!

SABINA Persze hogy élek. Na, mi újság, lányok? ... Meg ne csókoljanak! Én már ebben a bűdös életben senki emberfiát nem csókolok meg többet. Csitt, csitt, na, semmi értelme, hogy elérzékenyüljünk. ~~Szedjék már össze magukat, vége a háborúnak. Vegyenek nyugodtan mély lélegzetet — vége a háborúnak.~~

MAGGIE Hogy vége a háborúnak? Nem hiszem el. Nem hiszem el! Nem vagyok képes elhinni!

GLADYS Mama!

SABINA Hát ez meg kicsoda?

MAGGIE Gladys és a kisbabája. Nem, nem tudom elhinni. Te Gladys, képzeld, Sabina azt mondja, hogy vége a háborúnak! Jaj, Sabina!

SABINA (*a csecsemő fölé hajol*) Édes Istenem! Hát maradt még csecsemő ezen a világon?! És lát is? Tud sírni is meg mindent?

GLADYS De tud ám! Észrevesz már mindent nagyszerűen.

SABINA De hol a csodában szedted össze? Jaj, hogy kérdezhetek ilyet! Istenem, hét éve élek katonák közt, azt se tudom már, mi fán terem a jó modor. No de most inkább arra gondolunk, hogy egykettőre megjönnek a férfiak! ~~Menjen, Mrs. Antrobus, mossa meg az arcát, mert már pirulok maga miatt!~~ Vegye föl a legjobb ruháját! Délután itt lesz Mr. Antrobus. Az előbb találkoztam vele a városban.

MAGGIE és **GLADYS** Hát él?! Hazajön?! Sabina, nem tréfálsz?

MAGGIE És Henry?

SABINA (*kimérten*) Igen, azt mondják, ő is él. De elég a fecsegésből! Hozzák rendbe magukat! Borzasztó, Gladys, hogy lehetsz ilyen elhanyagolt? Nincs rendes ruhátok? (*A csapóajtó felé tereli őket*)

MAGGIE (*lefelé menet*) Hát erre a nagy napra még lesz, amit magunkra vegyünk. De mondd, Sabina, ki nyerte meg a háborút?

SABINA Ne ácsorogjon, mossa már meg az arcát!

A távolból sípszó hallatszik

Jaj, Istenem, mi ez a hülye kis vinyogás?

MAGGIE Te, ez olyan ... olyan, mint mikor delet fújnak a cipőkrémgyárban! (*Lemegy*)

SABINA Csakugyan. Úgy látszik, mérföldes léptekkel halad a béke – örület: cipőkrém!

GLADYS (*lefelé menet*) Te Sabina, békekötés után mennyivel jön megint házhoz a tejes?

SABINA Amint talál tehenet. Csak addig várj, szívem, míg meglesz a tehen!

3.4

Gladys lemegy, Sabina gondolataiba merülve jár föl-alá

Cipőkrém! Nahát, már azt se tudom, milyen a béke. (*Megrázza a fejét. Letelepszik a csapóajtó mellé, és a nyíláson át lefelé beszél*) ~~Mrs. Antrobus, képzelje, mit csinált reggel a férje! Látom ám, hogy kiragaszt egy papírt a városháza kapujára. Bele kell pusztulni, hallja: recept volt, olyan fülevesé, amitől nem kap hasmenést az ember. Hát ez a Mr. Antrobus csak mindig valami újon töröri a fejét!~~ – Mind a kettőjüket sokszor csókolja, és azt mondja, tele van tervvel a békére. ~~Elég volt a lógásból és a butaságból, azt mondja.~~ És jaj, majd elfelejtem! Hol vannak a könyvei? Mit mond? Jó, adogassák csak föl! A könyvtára az első, amit látni akar. Azt mondja, hogy ha eltűzelték a könyveit, vagy megették őket a patkányok, nem is érdemes újratekenni. ~~Azt mondja, legyen most mindenki szép, szorgalmas és nagyon okos!~~

Egy kéz nyúlik föl két kötettel

~~Milyen nyelv ez?~~ Phü-phü, csupa penész. És hallaná, Mrs. Antrobus, magával milyen nagyok a tervei! Történelmet kell tanulnia, algebrát – persze Gladysnek is meg nekem is – és filozófiát. Csak hallaná, milyen sokoldalúnak hiszi magát, Mrs. Antrobus: szentnek, egyetemi tanárnak meg bártündernek egy személyben, ha érti, hogy gondolom.

Újabb két kötet

~~Pfuj! Német!~~ (*A padlóra heveredik, felkönyököl, fejét a kezébe hajtja, elgondolkozik*) Igen, előbb lesz itt béke, hogysem hinné az ember. ~~Egy két héten belül meghívjuk Perkinséket egy kis nyugodalmas, esti bridzspartira.~~ Kinyitjuk a rádiót és hallgatjuk, milyen kitűnő az új fogpaszta. Leszaladunk a moziba, és bámuljuk, hogy élnek a festett képű lányok – kezdődik minden előlről! Tudja, Mrs. Antrobus, az Isten ne vegye bűnömül, de fáj a szívem a háborúért. Mert a háborúban mindenki derekasabbat mutat. Nem örülök, hogy elmúlt. És jaj, de rövid az eszem! Mr. Antrobus még valamit üzent – hallja, mit mondok?

3.5

Henry lép be kormosan, komoran. Szakadt kezeslábas van rajta, de cifra tengernagyi vállrojt lóg egy fonálon a jobb válláról. Nadrágja bal szárán arany és vörös csík nyoma fut végig. Hallgatózva áll meg

Figyeljen csak ide! Azt mondja, hogy Henry többé nem teheti be a házba a lábát. Ahol látja, megöli, de azonnal. Hát semmit se tudnak Henryről? Hol éltek maguk? Mi? ~~Hát szóval Henry nagyon fölkapaszkodott. Hogy hová? Hallgasson már, hisz azt mondom épp! Káplárból kapitány lett, aztán őrnagy, aztán tábornok.~~ Nem is tudom, hogy magyarázzam meg. Az ellenség tulajdonképpen Henry. Henry az ellenség. Ezt az egész világ tudja!

HENRY Szóval megöl? Nocsak!

SABINA Maga kicsoda? Nem félek magától! Vége a háborúnak.

HENRY Előbb ölöm meg én őt! Hét éve járok már utána! Őt keresem! Mert akit eddig megöltem, az mind helyette halt meg.

SABINA Szent Isten! Hisz ez Henry!

Henry bosszús mozdulatot tesz

Nem félek tőled! Nem bizony! Vége a háborúnak, Henry, és már te se vagy nagyobb kutya, mint a többi munkanélküli. Eredj innét, s bújj el, míg apádat le nem csillapítjuk!

HENRY Először is elégetem itt ezt a sok vén salabaktert. A könyvekből veszi az eszméit ... és úgy kiforgatja velük a világot, hogy már élni sem érdemes benne. (*Előretántorog, szét akar*

rúgni a könyvek közt, de hirtelen elesik, és ülve marad)

SABINA A könyveket hagyd békén! Azokra feni Mr. Antrobus legjobban a fogát. Uram Isten! Henry, te mozdulni se tudsz a kimerültségtől! Na, mindjárt jön az anyád meg a húgod, és kieszeljük, mit csináljunk veled.

HENRY Törődtek is azok valaha énvelem!

SABINA Már megint a régi nyafogás. Mert mind azt képzeled, hogy őt nem szeretik eléggé, hogy a kutya se szereti. Na, hát legyetek egy kicsit kedvesebbek, mindjárt szeretni fognak!

HENRY *(dühösen)* Engem ne szeressen senki!

SABINA Akkor mért nyavalyogsz érte örökké?!

HENRY Eszem ágában se volt soha. Egyáltalán nem akarom, hogy törődjenek velem!

SABINA Jó, jó, minden szavadból az sír.

HENRY Én azt akarom, hogy gyűlöljenek!

SABINA Ahá, ha ló nincs, számár is jó! Csakhogy a kettő egy és ugyanaz! ... Mrs. Antrobus! Megjött Henry! Olyan fáradt, hogy föl se tud tápászkodni.

3.6 *Mrs. Antrobus és Gladys a csecsemővel kibújik a csapóajtón. Ugyanaz a ruha van rajtuk, mint az első felvonásban. Mrs. Antrobus hoz egyet-mást a kötényében. Gladysnek pokróc a vállán*

MAGGIE és **GLADYS** Jaj, Henry! Henry! Henry!

HENRY *(rájuk mereszti a szemét)* Van valami ennivalótok?

MAGGIE Hogyne volna, fiam. Erre a nagy napra tartogattam – ezt a két szem finom sült krumplit. Ne! Henry! Apádé a másik! Henry! Adod vissza!

Sabina odasompolyog a fiú mellé, és kikapja a kezéből az egyik krumplit

SABINA Olyan dögfáradt, hogy azt se tudja, mit csinál.

MAGGIE Addig pihenj itt, Henry, míg rendbe nem hozom a szobád. Edd meg szépen a krumplit, de lassan, hogy minden táperő kijöjjön belőle!

HENRY Jobb, ha mindjárt megtudjátok, nem azért jöttem haza, hogy itt maradjak.

MAGGIE Csitt ... Majd rád terítem ezt a kabátot. A szobád majdnem teljesen ép. A rögbidíjaid megfeketedtek egy kicsit, de majd holnap Sabinával kifényesítjük őket.

HENRY Hallod, mit mondok? Nem maradok itt. Én nem tartozom senkihez.

MAGGIE Ugyan, ne csacsiskodj! Hát persze hogy hozzánk tartozol. Hova mennél? Hű, de forró a homlokod, fiam. Add csak ide azt a pisztolyt! Arra már semmi szükséged.

GLADYS *(suttog)* Nézd csak! Elaludt! Még ott a fél krumplija is!

SABINA No hiszen! Ez a világ réme!

MAGGIE Törődj a magad dolgával, Sabina! Hozd rendbe inkább a szobákat.

3.7 *Henry arccal a pamlag támlája felé fordul. Mrs. Antrobus óvatosan köténye zsebébe csúsztatja a pisztolyát, aztán segít Sabinának. Sabina egy kötelet talált, a mennyezetről lóg le. Egyet szusszan, aztán teljes súlyával ráfüggeszkedik. Amint ő himbálódzik rajta, a falak lassan visszazötyögnek eredeti helyükre. Mrs. Antrobus a fölborított asztalokat, székeket és szétszórt párnákat cipeli vissza oda, ahol az első felvonásban voltak.*

SABINA Ez a mi egész tudományunk – mindig előlről kezdjük! Újra meg újra. Csak előlről. *(Ráakaszódik a kötélre, és a fal egy darabja ismét a helyére kerül. Megáll. Elmélázva)* És ugyan honnét vesszük, hogy jobb lesz, mint azelőtt? Mit áltatjuk magunkat? Hiszen

egyszer majd csak ki kell húlnie egészen a Földnek, addig meg ez a sok katasztrófa megint sorra kerül: új meg új háborúk, borzalmas jéghegyek, özönvíz és földindulás!

MAGGIE Ne okoskodj annyit, Sabina, inkább a kezed járjon!

SABINA Jó, jó. Gürcölök tovább, megszokásból ... de hinni nem hiszem többé, hogy csakugyan van értelme.

MAGGIE (*felháborodva*) Hallod-e, Sabina! Elég sokáig hagytam, hogy fecsegy. De most aztán elég, egy szót se többet! Hát magyaráznom kell neked, amit mindenki tud – mindenki, akinek csak otthona van? Ki kell mondanom, amit soha senkinek se kellene hangosan kimondania, hiszen mind ezt olvassuk ki egymás szeméből? Nahát, ide hallgass! (*Most ő húzza meg a kötelet*) Ha hetven évig lapulok a pincében, én főzöm fűből, fakéregből a levest, akkor se kételkednék benne, hogy van a világnak rendeltetése, és be is fogja tölteni. Érted, mit mondok?

SABINA (*rémülten*) Igenis, értem.

MAGGIE Sabina, látod ezt a házat – a Cedar Street 216-ot –, látod?

SABINA Látom, igen.

MAGGIE Hát elég ezt a házat látnod, hogy megértsd, mire leszünk majd valaha képesek, ha összedjünk magunkat. Túl sok ember áldozta föl magát és halt meg a gyermekeimért ahhoz, hogy a végén mi áruljuk el az eszmét. Mi nekigyürkőzünk, és rendbe szedjük a házat. Te meg, Sabina, eredj a konyhába, és nézz utána, mi dolog van ott!

SABINA Épp a konyhába! Hát engem már akármilyen messzire vet a sors, előbb-utóbb megint csak a konyhában találok magam?! (*Kimegy*)

MAGGIE (*még azon medítál, amit az előbb mondott, megenyhül, és emlékező mosollyal szólal meg*) Szent Isten! Rólam is lerí, hogy prédikátor volt az apám! Mintha az ő hangját hallottam volna, pedig már ötezer éve halott. Na, nézze meg az ember! A végén én magam kiabálom föl Henryt.

HENRY (*álmában beszél, zavarosan*) Fiúk ... mondjátok, mit köszönhetünk nekik? ... Hogy minden lépésnél elállják az utunkat! Hogy minden az ő kezükben van! És ti csak túrtök ... Mikor nyílik már ki a szemetek?

MAGGIE Csitt, Henry. Aludj szépen! Aludj, fiam! Aludj! Na látod, úgy, úgy. Most aztán gyerünk, segítsünk Sabinának!

GLADYS Mama, én hátramegyek az udvarba, kiviszem a babát a levegőre. Hadd lássa, hogy nem kell már többet félnünk! (*Kimegy a konyhába*)

3.8

Mrs. Antrobus még egy pillantást vet Henryre, aztán ő is a konyhába megy. Belép Mr. Antrobus, tele a karja batyukkal. Egy répa levágott koronáját rágcsálja. Biceg egy kicsit. Első felvonásbeli ruhája fölött túl hosszú a felöltő, széle a földet söpri. Lepottyantja a batyuit, és körülnéz. Egyszerre csak észreveszi a most álmában érthetőbben beszélő Henryt

HENRY Fiúk! Van vesztenivalótok? Kaptunk valamit tőlük? A nagy semmit – azt! Hát csak romboljatok le mindent! Nem érdekel, mi az, ami szemétkébe megy. Majd mi újakezdjük, s megmutatjuk, mit tudunk.

Mr. Antrobus előhúzza a pisztolyát, de a földre szegzi. A közönség és a rivalda felé hátrál. Henry mind hangosabban beszél, és egyszerre fölriad. Egymásra merednek. Henry hirtelen fölül. A következő jelenetben Henry nem a félreértett és félrevezetett fiatalembert játssza, hanem magát a megbékíthetetlen, vad gonoszszágot.

Na, gyerünk! Csinálj már valamit!

Csönd

Ne hidd, hogy félek tőled! Rajta, tedd csak meg, ha belefogtál! Na, mi lesz? *(Dühödten)* Lőj már, ha mondom! Ne gondolj rá, hogy közünk volt egymáshoz! Nekem nincs többé, nem is volt se apám, se anyám, se öcsém, se húgom. Nem is kell, egyik se! Sőt mi több, fölöttem sincs már senki: azt se tűröm el! Végre magam vagyok, és több nem is kell, mint hogy magam legyek. Tessék! Lelőhetsz!

GEORGE Reméltem, hogy nem látlak többet. Csak rád kell néznom, s máris elapad bennem a remény, a tervezgetés. Visszakívánom a háborút, mert jobb ellened harcolni, mint élni veled. A háború gyönyörűség – hallod? –, gyönyörűség ahhoz képest, ami most vár ránk: hogy békét építsünk – s te ott ülj közöttünk! *(Az ablakhoz lép)*

HENRY Eszem ágában sincs, hogy osztozzam veletek. Messzire megyek innét, és fölépítem a magam világát, ahol érdemes élni férfinak is. Ahol szabad az ember, ahol lehet belőle valami, ahol megteheti, amit akar, a maga szája íze szerint.

GEORGE *(fölfigyel, elgondolkozik. Kidobja az ablakon a pisztolyt, és reménykedve fordul a fiához)* Henry, próbáljuk meg még egyszer!

HENRY Mit próbáljak meg? Hogy veletek éljek? Itt?! Hogy báltársalogjak minden magadfajta vénemberrel? Hogy álldogáljak az utcasarkon, mint a birka, és várjak, amíg a lámpa zöldre vált? Hogy jó fiú és jó birka legyek, és tiszteljem a te könyveidből ollózott ósdi eszméket? Nem! Majd én építék én-világot, ~~de azt megnézheted!~~

GEORGE *(keményen)* Ugyan! Hogy építenél te világot másoknak, mikor nem tudsz magadban se rendet teremteni? Jól **ügyeljfigyelj**, mit mondok: én az utolsó leheletig harcolni fogok ellened.; ~~m~~Míg a szabadság a te szemedben csak annyit jelent, hogy átgázolhatsz mindenben. ~~Amíg ezt vallod~~, nincs kegyelem. Üldözni foglak a világ végéig is. Ugyanazt akarjuk mind a ketten, de amíg rá nem jössz, hogy a szabadság mindenkit megillet, nemcsak téged, halálos ellenségem vagy és eltíporlak. – Anyád hangját hallom a konyhából. Találkoztál vele?

HENRY Nekem nincs anyám. Vegyétek tudomásul. Én nem tartozom ide. Nekem itt semmi keresnivalóm. Nincs otthonom.

GEORGE Akkor minek jöttél ide? Mikor mehettél volna az egész világon bárhová, mért épp ide jöttél: Excelsior, New Jersey, Cedar Street 216 alá ... Mi?

HENRY És ha ide jöttem? Ha látni akartam még egyszer, hátha ...

GEORGE Látod, hogy ide tartozol! Jól van. – Ha anyád bejön, nem szabad fölízgatnod. Hallod?

HENRY *(vadul)* Mi ez megint? Mi az, hogy nem szabad? Ne mondd nekem, hogy nem szabad!

GEORGE Nyugalom, fiú!

Mrs. Antrobus és Sabina lép be

HENRY Nekem ne mondja senki, hogy nem szabad. Nekem, amióta élek, mindenki folyton az utamba áll – mindenki, minden, ti mind, valamennyien! Márpedig én akkor is szabad leszek, ha a fél világot le kell gyilkolnom hozzá! ~~Már kezdem is! Megszorongatom alaposan a torkát!~~ Majd megmutatom én neki! *(Mr. Antrobus felé indul)*

3.9 *Sabina hirtelen közéjük veti magát, és mint Miss Somerset kezd kiabálni*

SABINA Elég! Elég! Ezt nem játsszuk! Elmarad a jelenet. Tudják jól, tegnap is mi történt. Nem játsszuk tovább!

A férfiak zihálva vonulnak vissza, Henry eltakarja arcát

Kis híja, hogy meg nem fojtotta tegnap. Úgy nekivadult. Elég!

HENRY Igaza van. Bocsássanak meg! Nem értem, mi ütött belém. Személyileg nincs ellene semmi

kifogásom. Rendkívül nagyra becsülöm ... sőt ... csodálom. De megszáll valami. Mintha tizenöt éves volnék megint. Mert én. .. tudják, engem az apám minden szombat este megvert és bezárt. És sose lakhattam jól. Nem volt annyi pénzem, hogy tisztességes ruhát vegyek. Szégyelltem végigmenni a városon. Táncolni sose mehettem. Az apám meg a nagybátyám úgy megrendszabályozott mindent, hogy semmi örömöm se legyen. A legszívesebben még a levegőt is elzárták volna előlem. Bocsássanak meg! Nagyon sajnálom.

MAGGIE *(közbevág)* Dehogyan, folytassa csak! Mondjon el mindent, ami a szívét nyomja!

HENRY Ennél a jelenetnél úgy érzem, hogy megint gimnazista vagyok. Hogy valami nagy üresség tátong bennem – sivárság, mert gyűlölnek, mert elgáncsolják minden lépésemet. S az ürességet egy gondolat tölti ki: Üss, harcolj, ölj! Tudják, mintha az ember azért akarna másvalakit megölni, hogy önmagát meg ne ölje.

SABINA Nem is igaz! Ismerem apját, anyját, nagybátyját! Álmodta az egészet! Hisz a lelküket is odaadták volna érte. Hogy beszélhet így?! Nem is zárták be soha!

HENRY De igen. De igen. Nem is akarták, hogy megszülessek!

SABINA Nem igaz.

GEORGE *(a színész beszél. Hibáztatja magát, de hidegen és büszkén)* No, megálljunk csak! Itt valamit nekem is meg kell mondanom. Nem csak az ő hibája, hogy meg akar fojtani ebben a jelenetben. Az enyém is. Ő se jön ki ennyire a sodrából, ha én nem ébresztek emlékeket benne. Ürességről beszélt. Az van bennem is: üresség. Örökké csak a munka, munka, munka – semmi más. Élni nem is élek. Nem csoda, ha előnti a fiút az indulat.

MAGGIE Na! Csakhogy magad is belátod!

SABINA Hát egyikünknek sincs mit a másik szemére vetni, annyi szent!

MAGGIE *(egy pillanatra lehajtja a fejét, aztán előrelép, és nyugodt hangon szólal meg)* Na gyere, fiam! Gyere, dugd a fejed a hideg csap alá!

SABINA *(suttog)* Majd én segítek neki. Ismerem kölyökkorától. Maguk csak folytassák addig a darabot! Na, jöjjön szépen!

Henry kifelé indul Sabinával, de az ajtóban visszafordul, és így szól Mr. Antrobushoz

HENRY Köszönöm. Köszönöm, amit az előbb mondott. Holnap már nem lesz semmi baj. Ígérem, nem vadulok meg ennél a jelenetnél.

Henry és Sabina kimegy.

3.10 *Mr. Antrobus a bejárathoz lép, és rátolja a reteszt. Mrs. Antrobus székét az asztal mellé húzza*

MAGGIE Te George, csak nem sántítasz?

GEORGE De igen, egy kicsit. Kiújult a régi sebem, még a másik háborúból. Nem nagy eset.

MAGGIE *(kinéz az ablakon)* Néhol már lámpák gyúlnak – hét esztendeje először. Az emberek fölé járnak, úgy bámulják. Odaát, Hawkinsék üres telkén a béke tiszteletére örömtűz ég. Körültáncolják. Mintha madárijesztők járnának a táncot.

GEORGE Örömtűz kell nekik! Mintha nem láttak volna épp elég tüzet! Maggie, a kutya nincs meg?

MAGGIE Persze hogy nincs. Régóta már. Excelsiorban nem maradt kutya. – Jaj, csakhogy itt vagy megint! Ennyi év után. Pedig már levélre se számítottam. Az a néhány is, ami jött, legalább hathónapos volt, ha nem egyéves.

GEORGE Bizony, teli az óceán levéllel meg sok más egyéssel.

MAGGIE Ül le, George, elfáradtál!

GEORGE Nem, ül csak le magad, fiam! Fáradtnak fáradt vagyok, de annál nyugtalanabb. (*Miközben az asszony előrejön, hirtelen*) Jaj, Maggie! Szörnyű! Odavan. Elvesztettem!

MAGGIE Mit, George? Mit vesztettél el?

GEORGE A legfontosabbat: a vágyat, hogy újrakezdek mindent, hogy megint hozzáfogjak az építéshez.

MAGGIE (*jobb felől az asztalhoz ül*) Ne félj, George, majd megjön az is!

GEORGE (*az ablaknál*) Elszállt belőlem. Most én is annyit érzek csak, mint azok ott, akik a tűz körül ugrálnak: megkönnyebbülést, semmi mást. Csak arra vágyom, hogy megpihenjek, visszataláljak a régi kerékvágásba, és vigyázzak, hogy a szomszéd össze ne járja a kis-kertem gypét. Igen. De amíg tartott a háború, ~~—vérben, szennyben, izzadva és hidegben—, éjjel-nappal~~ akadtak pillanatok, Maggie, amikor tisztán láttam, mit kell tennünk, ha egyszer vége lesz. Háborúban az ember mindig a jobb világról álmodik, békében pedig csak a kényelemre gondol. Elvesztettem a vágyat a jobb után. Émelygek és fáradt vagyok.

MAGGIE Hallod? Sír a baba. Ez pedig Gladys hangja. Talán sikerül Henryt megnyugtatnia. Tudod, George, amíg Gladys meg én úgy éltünk, mint a vakond vagy a patkány, és már azt se tudtuk, hogy mentsük meg a kicsi életét – egyetlen gondolatba kapaszkodtunk, abba, hogy te végül is jóra fordítod ezt a sok-sok szenvedést. Éjjel is, vaksötétben, éhesen, lázasan ezt sügtük egymásnak vigasztalásul. ~~Nem, George, az a vágy nem szállt el nyomtalanul belőled, az még visszatér. Gondold meg, mi életet bennünket ennyi éven át! És most se a kényelemre vágyunk.~~ Elszenvedünk mindent, amit kell; csak azt a hitet öntsd vissza a szívünkbe.

3.11 **SABINA** (*lép be égő lámpával, az első felvonásbeli öltözetben*) Mrs. Antrobus, kérem ...

MAGGIE Tessék, Sabina.

SABINA Szükség van most rám?

MAGGIE Nem, Sabina, lefekhetsz.

SABINA Hát ha nincs ellene kifogása, elmennék én is az örömtűzhöz ünnepelni, hogy vége a háborúnak. És tetszik tudni, kinyitották a Gyémánt mozit, és a közönség minden hölgytagja kézzel festett levesestálat kap ajándékba, és gondoltam, talán jó volna, ha valamelyikünk elmenne.

GEORGE Csak az a baj, Sabina, hogy egy fillérem sincs. Jó ideje nem láttam már egy lyukas garast se.

SABINA Á, nem kell oda pénz! Mindent elfogadnak, amit visz az ember. És nekem van egy kis ... egy kis ... Mrs. Antrobus, ígérje meg, hogy nem szól senkinek. Mert súrolja egy kicsit a törvény határát. De adok ám maguknak is.

GEORGE Miről van szó?

SABINA Maguknak is adok. Tegnap szereztem egy csomó ... húsleveskockát.

MAGGIE (*odafordul, és nyugodtan szólal meg*) De Sabina, tudod, hogy be kell szolgáltatni a városházára. Ők osztják szét igazságosan.

SABINA (*kitör*) Nem én csináltam ezt a háborút. Nem is kértem belőle soha. De azok után, amiken átmentünk, az embernek igenis van joga, hogy két marokra fogja, amit talál. Akármilyen derék ember maga, Mr. Antrobus, érvényesülni csak akkor érvényesülne, ha megértené, hogy aki ~~birjakapja~~, marja: ez volt a szabály, amióta a világ világ, ez is lesz mindig. Most meg kiváltképp az! (*Könnyek közt*) Jaj, gyalázatos ez a világ! Maguknak se

kell, hogy én magyarázzam. Azelőtt még azt hittem, lehet tán rajta segíteni, de most már több az eszem. Undorító! Utálat! *(Lassan előrejön, és hat kockát vesz ki a retiküljéből)*

GEORGE Köszönjük, Sabina.

SABINA De kaphatok ... kaphatok egyet mozira?

Mr. Antrobus szó nélkül visszaad egyet

Köszönöm.

GEORGE Jó éjszakát, Sabina.

SABINA Kérem, Mr. Antrobus, ne vegye a szívére, amit mondtam. Én csak egyszerű lány vagyok, érte, hogy gondolom, egészen egyszerű lány. Maga meg okos ember, nagyon okos, hiszen maga találta föl az ábécét is meg a kereket és egy csomó más dolgot ... és ha most megint tervel valamit, nehogy én szegjem kedvét. Csak tudja, olykor-olykor jólesik elmennem moziba, na. Jót tesz az idegeimnek. De ha kitalál valamit, amivel javítani lehet ezen a vén, bolond világon, én mindenben magával tartok, mert én ... mert, mert ... Jó éjszakát. *(Kimegy)*

Mr. Antrobus derűsen fölkacag

3.12 **GEORGE** Most eszembe jut, mi volt az a három kérdés, ami egyszerre ötlött fel bennem mindig, valahányszor már úgy éreztem, hogy kezdek tisztán látni. *(Arrafelé mutat, amerre Sabina távozott)* Miért kiált a nép nagy zavarában, szükségében? Ez volt az első. A másik, hogy mi van veled, a gyerekekkel, a házzal... És ... te, Maggie, alig merem kimondani a harmadikat. Mi van a könyveimmel?! Ugye, odaveszett mind?

MAGGIE Dehogy. Épp itt van néhány belőlük. Csak vigyázz, nagyon piszkosak!

GEORGE Hát megvannak?! Emlékszel, legutóbb majdnem mindet elvesztettük. És mikor öreg pincékből végre összekapartunk néhány rongált példányt, úgy járták át a vérünket, mint a láz. Szinte maguk építették föl a könyvek újra a világot. *(Elhallgat, kezébe vesz egy könyvet, aztán fölpillant)* ~~Bizony már régóta nem megy ki a fejemből egy pillanatra sem, hogy a lét – küzdelem. Tudom, hogy minden, ami jó és nagyszerű a világon, szüntelen veszélyben van, borotvaélen táncol, és – legyen akár föld, akár otthon, akár hazaharcolni kell érte. Egyetlen kívánságom csak az, hogy új meg új Új világot építhesséképíthettünk,~~ és ezt mindig megadta nekünk az Isten. És adott hozzá ... *(Kinnyitja a könyvet)* ... barátokat is, hogy ők vezessenek; ők emlékeztessenek ballépéseinkre. Igen, Maggie, mi – te meg én – emlékezni fogunk a békében is arra, amire ~~oly nagy~~ ráébredtünk a háborúban. Hosszú utat jártunk be. Tanultunk belőle. Tanulunk ezután is. És ezekben itt minden megtett lépésünknek föl van jegyezve számunkra a nyoma. *(Az asztalnál áll, és lapoz a könyvben)* Néha kint, a fronton, mikor egész éjszaka talpon voltam egy domb tetején, próbáltam fölidézni egyet-mást a könyveimből. Néha egész bekezdésekre emlékeztem, máskor csak mondatokra. Aztán egy idő múlva az a szokásom támadt, hogy nevet adtam az éjszaka minden órájának. *(Leül, kikeres egy passzust a könyvben)* A kilenc órát Spinozának neveztem el. Hol is van az, hogy „Miután a tapasztalat megtanított rá ...”

3.13 *A hátsó fal eltűnt. Az emelvényt látjuk. Frida Bailey a számát cipelve megindul balról jobbra. Mrs. Antrobus az asztalnál varrogat*

FRIDA BAILEY „Miután a tapasztalat megtanított rá, hogy a mindennapi élet eseményei hívságosak és értéktelenek, és beláttam, hogy mindaz, amit kívánok, és amitől félek, önmagában se nem jó, se nem rossz, csak amennyiben az elmére hat – végül is elhatároztam: ezután azt kutatom, vajon létezik-e valami igazán jó, amit az emberrel közölni lehet.”

Szinte azonnal útjára indul az emelvényen Hester a tiszessel. Gladys megjelenik a konyhaajtóban, és

anyja felé tart

HESTER „Akkor azt mondd meg, Kritiász, hogyan válassza meg az ember az uralkodóját? Nem olyasvalakit fogunk választani, aki önmagában már jól tud uralkodni? Mert hiszen tudjuk, hogy az olyan uralkodói döntés, melynek rugója félelem, büszkeség vagy hiúság, hatásában ezerszeresen sújthatja a polgárokat.”

Hester eltűnik, és Ivy szólal meg, a tizenegy óra

IVY „A jó kedélyre, mely megőrzi az erőt, azt mondjuk, isteni. Nekünk, halandóknak, csak ritkán van benne részünk, pedig az ilyenfajta erő a legjobb és legnagyobb. Az istenségben azonban jelen van szüntelen. Csodálatos bennünk is, ámde ott még inkább csodálatos.”

Amint Tremayne megszólal, Henry jelenik meg a színpad szélén, tépelődik, nem békült meg, de itt maradt

TREMAYNE „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet. A föld pedig kietlen és pusztá vala, és sötétség vala a mélység színén, de az Isten lelke lebeg vala a vizek felett. Akkor mondá az Isten: Legyen világosság! És lőn világosság.”

3.14

Hirtelen elsötétedik, és csönd lesz, csak az óra üti el, ami hiányzik még az éjjélhez. Aztán egyszerre ismét teljes fényben a színpad. Sabina az ablaknál áll, mint a darab kezdetén

SABINA Ajjajaj! Már hat óra, és még most sincs itthon az úr! Jaj, Istenkém, csak baj ne érje, ~~mi-
kor átjön a Hudson folyón.~~ Augusztus közepe, de ilyen szörnyű hideg télen se volt. Egyszerűen dermesztő. A kutya is ráfagy a járdára! Ki hallott ilyet? Senki. ~~De-Én~~ már meg se lepődöm. Az egész világ tótágast áll. Csoda, hogy nem omlott rég fejünkre a ház! *(Előrejön a rivaldához)*

~~Ezt hallották az elején. És ugyanazt folytathatjuk tovább, évmilliókon át.~~

~~Menjenek haza.~~

~~A darab végét még nem írták meg.~~

~~Az Antrobus házaspár? Fejükben ismét száz meg száz terv hajszoja egymást. Tele van-
nak hittel, akárcsak a kezdet kezdetén — és arra kértek, mondjak az ő nevükben is jó éj-
szakát.~~

Függöny